

ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА

УДК 373.313.035.6

Т. О. Атрощенко

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ДО ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННСВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКА В ПРОЦЕСІ РІЗНИХ РЕЖИМНИХ МОМЕНТІВ В ДНЗ

Прийняття нової редакції Базового компонента як стратегічного документа, що окреслює державні стандарти дошкільної освіти, вимагає аналізу й об'єктивної оцінки готовності педагогів до розв'язання визначених завдань, зокрема до оновлення засобів і способів їх реалізації.

Метою сучасної лінгводидактики на етапі дошкільного дитинства є виховання мовної особистості, тобто формування особистості, яка адекватно, доречно, вільно і творчо використовує мову в різних ситуаціях буття для реалізації власних мовленнєвих завдань. Відповідно, завданням вищої школи є – підготовка майбутнього вихователя до виконання вимог сучасної дошкільної освіти, зокрема до формування мовленнєвої компетентності дитини дошкільного віку.

Різні аспекти мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку досліджували А. Богуш, В. Бенера, Н. Гавриш, Т. Котик, К. Крутій, І. Луценко, Н. Маліновська та ін.

Психолого-педагогічної засади підготовки майбутніх педагогів розглядали у своїх працях І. Дичківська, Л. Загородня, Н. Заячківська, І. Зязюн, Т. Поніманська, Г. П. П'ятакова та ін. Наукове підґрунтя психолого-педагогічної підготовки майбутніх педагогів закладає системний підхід, основні положення якого у своїх працях розглядали А. Алексюк, І. Бех, О. Бодальов, Л. Вигодський, О. Глузман, В. Давидов, В. Дашковський, М. Євтух, І. Зязюн, О. Матюшкін, І. Підласий, С. Рубінштейн, Н. Ничкало, П. Якобсон та ін.

Проблема професійного розвитку фахівця, становлення його професіоналізму в контексті сучасних гуманістичних підходів успішно розробляється. Окремі аспекти формування професіоналізму розглядаються у працях вчених-педагогів Т. Бутенко, В. Кан-Каліка, Я. Коломинського, Н. Лисенко, С. Мельничук, А. Мудрика, Г. Нагорної, Д. Петрової, В. Писаренко, І. Прокопенка, І. Синиці, Г. Тарасинко, Г. Шевченко, Т. Яковлевої.

Незважаючи на велику кількість праць, в яких розкрито проблеми мовленнєвого розвитку дошкільників, нові шляхи формування мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку, різні аспекти процесу викладання у вищій школі, питання підготовки майбутнього

вихователя до формування мовленнєвої компетентності дошкільників в процесі різних режимних моментів в дошкільному навчальному закладі є недостатньо дослідженим і потребує поглибленого вивчення.

Метою статті є розкриття специфіки підготовки майбутніх вихователів до формування мовленнєвої компетентності дошкільників в процесі різних режимних моментів в дошкільному навчальному закладі.

Перш ніж конкретизувати означену мету, потрібно усвідомити, з яких структурних компонентів складається щодо сучасної лінгводидактики зміст процесу формування мовлення дошкільнят.

До структурних компонентів належать: мовленнєва компетенція як одна з ключових базисних характеристик особистості; мовленнєвий розвиток, тобто формування певних мовленнєвих умінь і навичок, що забезпечують функціонування мовлення; навчання мови, пов'язане з певним обсягом елементарних знань про мову і мовлення, що формуються на основі розвитку мовного чуття і водночас зумовлюють цей розвиток; мовленнєве виховання, мета якого – виховання мовленнєвої культури особистості.

Мовленнєва компетенція означає готовність і спроможність особистості адекватно й доречно використовувати мову в конкретних ситуаціях буття (висловлювати власні думки, бажання, наміри, прохання тощо), застосовуючи при цьому і мовні, і позамовні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності.

Отже, триєдина мета цілеспрямованої роботи з розвитку мовлення дошкільників полягає у формуванні мовленнєвої компетенції як однієї з головних базисних характеристик особистості. Вона спрямована на активне системне застосування взаємопов'язаних педагогічних дій: розвитку мовлення, навчання мови та мовленнєвого виховання.

Розглянемо змістову характеристику мовленнєвої компетентності дошкільників.

Лексична компетенція – це запас слів у межах певного вікового періоду, здатність до адекватного використання лексем, правильне вживання образних виразів, приказок, прислів'їв, фразеологічних зворотів.

Фонетична компетенція – правильна вимова всіх звуків рідної мови, звукосполучень відповідно до орфоепічних норм, наголосів; добре розвинений фонематичний слух, що дає змогу диференціювати фонемі; володіння інтонаційними засобами виразності мовлення (темп, тембр, сила голосу, логічні наголоси тощо).

Граматична компетенція – неусвідомлене вживання граматичних форм рідної мови згідно із законами і нормами граматики (рід, число, відмінок, клична форма тощо), чуття граматичної форми, наявність корекційних навичок щодо правильності вживання граматичних норм.

Діалогологічна компетенція – це розуміння зв'язного тексту, вміння відповідати на запитання й звертатися із запитаннями, підтримувати та розпочинати розмову, вести діалог, складати різні розповіді.

Комунікативна компетенція – комплексне застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування.

Кожний вид компетенції має базисні вікові характеристики [3, с. 186].

Для успішного розвитку мовлення дитини велике значення має повсякденне мовленнєве вправлення дітей під час гри, праці, різних побутових процесів, прогулянок. Поєднання організованих занять із різними напрямками дитячої діяльності допомагає вихователю закріплювати мовленнєві вміння і навички, привчає дітей використовувати набуті знання і навички у повсякденному житті, збагачує їхню мовленнєву практику.

Розвиток мовлення дітей у дошкільному закладі здійснюється за двома формами – на організованих заняттях і в повсякденному житті. У повсякденному житті здійснюються ті самі завдання з розвитку мовлення дітей, що й на заняттях, тобто відбувається подальший розвиток усного мовлення. Найважливішими завданнями є забезпечення умов для максимальної реалізації потреби дитини в мовленнєвому спілкуванні з дорослими й однолітками. Не всі завдання можна однаково успішно вирішувати на заняттях. Виховання навичок розмовного мовлення, культури мовленнєвого спілкування вимагає природних життєвих ситуацій, правдивих і зрозумілих для дітей мотивів їхньої мовленнєвої діяльності. Зміст і прийоми роботи з дітьми значною мірою залежать від їхніх вікових особливостей. Так, сприятливими для розвитку мовлення дітей третього року життя є різні режимно-побутові процеси. Під час невимушеного спілкування вихователь вправляє дітей у називанні предметів (одягу, взуття, спальних і туалетних речей), їх якостей, дій з ними („Принеси свій гребінець”, „Вимий руки з милом”). Спілкування педагога з дітьми здійснюється з огляду на те, що при формуванні навичок самообслуговування потрібна послідовність у навчанні дітей вміння супроводжувати свої дії мовленням. Так, спочатку діти вправляються у називанні дій, які вони самі виконали („Скажи – повтори”, потім їх спонукають говорити про те, що потрібно виконати („Що ти будеш робити? ”). У дитини формуються здатність розрізняти й позначати словом дії, протилежні за значенням („застебнути – розстебнути”). Коли навички самообслуговування досягають належного рівня і достатньо освоєні, дитина може розповісти про те, що вона робить у певний момент („Не заважай мені, я шубу дістаю”). Обов’язково потрібно виховувати у дітей звичку звертатися до дорослих і однолітків з проханням („Дай, будь ласка, м’ячик”), пропозиціями („Ти будеш лікарем”) [1, с. 25].

Великі можливості для розвитку мовлення дітей закладені у грі. Тому потрібно навчати дітей користуватися мовленням („Домовся з Олегом сам. Поясни йому, що тобі для гри потрібний великий куб”, „Сашко також хоче погратися великою машиною. Скажи йому: „Я

пограюся і віддам тобі машину, не забуду”). Іноді розмова педагога з однією дитиною переходить у бесіду або гру з двома-трьома дітьми і такі об'єднання треба підтримувати.

Цілеспрямована робота з формування мовлення має здійснюватися також на прогулянці. Чим краще продумано зміст прогулянки, тим більше збагачує вона мовлення дітей, сприяє розвитку їхньої допитливості. Бажано, щоб спостереження за рослинами, тваринами, птахами, явищами природи були короткочасними (не більш як 4-5 хв). Дітей залучають до спостереження за трудовими діями дорослих, що також сприяє збагаченню їхнього словникового запасу („Подивіться, як гарно Марія Петрівна накрила стіл білою скатертиною”).

У закріпленні знань і мовних навичок дітей важливу роль відіграють дидактичні ігри. У вільний час потрібно організовувати з однією чи з двома-трьома дітьми ігри на розвиток мовлення („Хто назве більше слів?”, „Що в торбинці?”, „Одягнемо ляльку для прогулянки” та ін.)

Важливою умовою розвитку мовлення дітей чотирирічного віку є доброзичлива атмосфера, що стимулює потребу дитини щось запитати, пояснити, розповісти. Протягом дня необхідно поговорити з кожною дитиною, вислухати її, похвалити. Тему для розмови слід обирати з огляду на інтереси дитини (про улюблену іграшку, книжку, близьких людей). Вихователь не повинен чекати, доки дитина підійде із запитанням чи проханням, він має сам запитати у неї, що вона робить. Дитина має чітко повторити назву предмета, дії. Для дітей цього віку можна рекомендувати такі ігри, як „Великий – маленький”, „Розрізні кубики” „Чи є у тебе такий предмет?”, „Нам прислали подарунки”, „Крамниця” та ін.

У другій молодшій групі слід проводити спостереження за працею няні, медсестри, повара. У процесі сюжетно-рольових ігор словник закріплюється, засвоєні раніше слова активно використовуються дитиною. На прогулянці організовуються спостереження за транспортом, доступними дітям суспільними явищами (підготовкою до свята). Такі спостереження збагачують і активізують словниковий запас дітей.

Педагог вправляє дітей у вживанні іменників у знахідному й родовому відмінках множини („У парку було багато берез”), учить правильно узгоджувати слова в реченні. Він також має можливість вправляти дітей у правильній вимові звуків (і індивідуально, і підгрупами). Для цього можна використати предметні картинки, іграшки, невеликі вірші.

На п'ятому році життя розширюється уявлення дитини про діяльність людей, довкілля. З'являються нові теми для спілкування з товаришами і дорослими, виникає потреба домовитися про гру, узгодити трудові дії. На основі цього розвивається діалогічне й монологічне мовлення, з'являються його нові форми: вказівка, пояснення, оцінювання. З метою розвитку мовлення використовують словесні доручення (віднести книжку вихователю іншої групи, запросити

медсестру та ін.). При цьому пояснюються правила мовленнєвої поведінки (привітатися, подякувати, розповісти, попроситися).

У старшій групі ускладнюються дидактичні ігри. Вони спрямовані на активізацію маловживаних дітьми слів, дій, ознак („Впізнай предмет за описом”, „Відгадай, що заховали”, „Подивись і запам’ятай”, „Відгадай, що додали”), на розвиток зв’язного мовлення („Збираємося на прогулянку”, „Що ми бачили на спортивному святі”, „Подорож”, „Ми – листonoші”, „У кого такий предмет” тощо), на розвиток фонематичного сприймання („Радіо”, „Закінчи слово”, „Поклич цуценя” та ін.). Рекомендується проводити і спеціальні вправи (наприклад, „Один починає – другий продовжує”).

З дітьми, які допускають помилки звуковимови, неправильне вживання граматичних форм, проводять спеціальні ігри та вправи на їх виправлення. Закріпленню правильного темпу мовлення, вмінню користуватися силою голосу сприяють скоромовки і лічилки. Вихователь не повинен залишати поза увагою помилки, які діти допускають у повсякденному спілкуванні. Зразок правильної форми слова чи речення, мотивація необхідності правильного мовлення, звертання до свідомості дітей („Пригадай, як треба правильно сказати це слово”) сприятимуть закріпленню правильних мовленнєвих навичок.

Повсякденне життя сприяє навчанню дитини пояснювального описового мовлення. Ефективним прийомом у цьому разі є доручення (пояснити товаришу нову дидактичну чи рухливу гру, трудовий процес, зміст малюнка для „Календаря природи”, розповісти про ігровий куточок та ін.). Розвитку зв’язного мовлення сприяють також ігри-драматизації, настільний і ляльковий театри, інсценування з іграшками, вечори розваг. На прогулянках, під час спостережень треба якнайближче до конкретної ситуації використовувати прислів’я, приказки, допомагаючи при цьому дітям зрозуміти їх зміст. Потрібно всіляко заохочувати успіхи дитини, особливо відзначаючи ті випадки, коли вона правильно вимовила складне слово чи фразу. Це надає дитині впевненості у своїх силах, поглиблює контакт між вихователем і нею [4, с. 38].

Іншою формою навчання дітей рідної мови та розвитку мовлення є індивідуальна робота в повсякденному житті, протягом дня. Мета індивідуальної роботи - закріплення мовленнєвих умінь і навичок, яких діти набули на заняттях. Наприклад, закріплення вимови певного звука, показ артикуляції звука, постановка його за допомогою шпателя або дзеркала. Закріплення вимови звука в чистомовці, скоромовці та ін. Індивідуальна робота з тією самою дитиною проводиться три-чотири рази на тиждень, допоки не зникне мовленнєва вада.

В процесі навчання у вищій школі, студенти спеціальності „Дошкільна освіта” вивчають дисципліни лінгво-дидактичного циклу такі як „Методика розвитку рідної мови з методикою виразного читання” (2, 3, 4 семестри) та „Методичне керівництво роботою з формування мовленнєвої компетентності дошкільників” (5 семестр). Саме в процесі опанування

даними дисциплінами здійснюється підготовка майбутніх вихователів до роботи щодо формування мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку в ДНЗ як в процесі занять, так і в процесі різних режимних моментів.

Мета даних дисциплін – психолого-педагогічна, лінгводидактична та методична підготовка майбутніх фахівців до професійно-мовленнєвої діяльності в сучасному ДНЗ, як в процесі занять, так і в різних видах діяльності дошкільників в повсякденному житті.

У результаті опанування дисциплін студент повинен *знати*: - наукові (філософські, психологічні, природничі, методологічні) засади української дошкільної лінгводидактики; історію становлення та розвитку її як науки; - основні питання формування мовленнєвої компетентності дошкільника на сучасному етапі розвитку суспільства: завдання, зміст, засоби, форми, методи і прийоми розвитку мовлення дітей відповідно до Базового компонента дошкільної освіти, Базової й тематичних програм, навчально-методичних посібників із розвитку мовлення дітей; - технології діагностики та корекції мовленнєвого розвитку дошкільників; - методіку організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей, специфіку організації театральної-ігрової та театральної-мовленнєвої діяльності в ДНЗ; - методіку розвитку мовлення дошкільників в процесі образотворчої та музичної діяльності; - специфіку організації роботи з формування мовленнєвої компетентності в дошкільних закладах; - основні чинники спільної роботи сім'ї та д/з з формування мовленнєвої компетентності дошкільників.

На основі вивчення даних дисциплін, студент повинен *вміти*:

- Самостійно складати мовленнєві зразки, що покликані формувати діалогологічну та художньо-мовленнєву компетентності дошкільнят.
- Володіти методікою організації та керівництва образотворчо-мовленнєвою та музично-мовленнєвою діяльністю дітей ;
- Організовувати та проводити театральну-ігрову та театральну-мовленнєву діяльність з дітьми, добирати малі жанри фольклору, тексти художніх творів, сприятливих для мовленнєвого розвитку дітей;
- Складати тексти дидактичних мовленнєвих ігор, вправ, ситуацій та мовленнєвих завдань;
- Розробляти конспекти занять, сценарії свят та розваг, літературних ранків, вечорів;
- Проводити діагностику мовленнєвого розвитку дітей, вправляти мовленнєві помилки та огріхи і попереджати виникнення нових;
- Орієнтуватися у методичній літературі, творчо застосовувати наукові дослідження на практиці;
- Планувати навчально-мовленнєву діяльність дітей відповідно до Базової програми;
- Організовувати роботу з батьками щодо формування мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку.

Змістовними, цікавими і надзвичайно корисними для майбутніх вихователів є завдання для самостійної та індивідуальної роботи з даних дисциплін. Метою самостійної роботи є вироблення навичок опрацювання нормативно-правових актів, спеціалізованої літератури та інших матеріалів, необхідних для належного засвоєння дисципліни, а також для розвитку сталих умінь для самостійного вивчення і викладання належної інформації.

Самостійна робота включає наступні види завдань для опанування матеріалу з конкретної теми курсу:

- вивчити матеріали теми;
- скласти термінологічний словник;
- продумати відповіді на питання для самоконтролю;
- підготувати тези виступу під час аудиторного заняття;
- підготувати реферат з рекомендованих тем;
- виконати завдання, передбачені робочою програмою навчальної дисципліни.

Перевірка виконання самостійної роботи проводиться на семінарських заняттях, а також виноситься на модульний контроль поряд з навчальним матеріалом, який опрацьовувався при проведенні аудиторних навчальних занять.

Для студентів-магістрів спеціальності 8.010101 „Дошкільне виховання” нами розроблено методичні рекомендації щодо вивчення курсу „Методика викладання дисциплін лінгво-дидактичного циклу”, які складаються з двох розділів.

Розділ I. Організаційно-методична робота з вивчення курсу розкриває такі питання:

- Особливості підготовки та проведення лекційних занять з курсу „Методика викладання дисциплін лінгво-дидактичного циклу”;
- Рекомендації викладачам;
- Рекомендації на замітку студентам щодо роботи на лекціях.

Розділ II. Моніторинг якості засвоєння навчального матеріалу містить:

- Завдання для самостійної роботи студентів;
- Перелік залікових питань та завдань для контрольних робіт з курсу;
- Список рекомендованих джерел.
- Додатки. Включають таблиці змістових модулів дисциплін лінгво-дидактичного циклу та основні поняття даних дисциплін [2].

Мовленнєвий розвиток дитини є головним інструментом, за допомогою якого вона встановлює контакт із довкіллям і завдяки якому відбувається соціалізація дитини. Мовленнєва компетентність є однією з провідних базисних характеристик особистості, що формується на етапі дошкільного дитинства. Дошкільна лінгводидактика чітко визначає основні форми, методи, прийоми, засоби розвитку мовлення дітей. Отже, завдання майбутнього вихователя – оволодіти специфікою роботи щодо

формування мовленнєвої компетентності дитини дошкільного віку в процесі різних режимних моментів в ДНЗ.

У період навчання у вищій школі майбутні педагоги повинні засвоїти науково-теоретичні положення дисциплін лінгво-дидактичного циклу, які поряд з педагогічною майстерністю формують творчу активність педагога, здатного до самовдосконалення та інноваційної діяльності, розвивають критичність мислення. Завдяки засвоєнню змісту цих дисциплін формуються професійні якості фахівців, професійне мислення, творчість, уміння організовувати та планувати роботу з дітьми і батьками в сучасних умовах розвитку дошкільної освіти в Україні.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у створенні навчально-методичного посібника для магістрів спеціальності „Дошкільна освіта” з курсу „Методика викладання дисциплін лінгво-дидактичного циклу”.

Список використаної літератури

1. Богущ А. М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови : підручник / А. М. Богущ, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богущ – К. : Вища школа, 2007. – 542 с. **2. Атрощенко Т. О.** Методичне керівництво роботою з формування мовленнєвої компетентності дошкільників: навчально-методичний посібник за кредитно-модульною системою організації навчального процесу [для студ. вищ. навч. закл. напряму підготовки 6.010101 „Дошкільна освіта”] / Т. О. Атрощенко. – Мукачєво : МДУ, 2011. – 129 с. **3. Богущ А. М.** Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі / А. М. Богущ, Н. П. Орланова, Н. І. Зеленко, В. К. Лихолєтова ; за ред. А. М. Богущ. – К., 1992. **4. Атрощенко Т. О.** Методичні рекомендації до курсу „Методика викладання дисциплін лінгво-дидактичного циклу” / Т. О. Атрощенко. – Мукачєво : МДУ, 2012. – 64 с. **5. Пісоцька Л. С.** Організаційна модель психолого-педагогічної підготовки майбутнього фахівця дошкільної освіти // Л. С. Пісоцька. Професійна підготовка педагогічних кадрів в умовах інноваційної перебудови української національної освіти: сучасний етап, проблеми, перспективи розвитку : Матеріали міжвузівської наук.-практ. конф.(11 жовтня 2007 р.). – Хмельницький : ХГПА, 2007. – 309 с.

Атрощенко Т. О. Підготовка майбутнього вихователя до формування мовленнєвої компетентності дошкільника в процесі різних режимних моментів в ДНЗ

У статті розкрито значення мовленнєвої роботи з дітьми в розвивальному середовищі дошкільного навчального закладу. Висвітлено специфіку підготовки майбутніх вихователів до формування мовленнєвої компетентності дошкільників в процесі різних режимних моментів в дошкільному навчальному закладі. Подано характеристику навчальних курсів „Методика розвитку рідної мови з методикою

виразного читання”, „Методичне керівництво роботою з формування мовленнєвої компетентності дошкільників” та „Методика викладання дисциплін лінгво-дидактичного циклу”, в процесі опанування яких здійснюється підготовка майбутнього фахівця дошкільної ланки освіти.

Ключові слова: мовленнєва компетентність, методичне керівництво, дисципліни лінгво-дидактичного циклу, спілкування, мовленнєвий розвиток, навчання мови.

Атрощенко Т. О. Подготовка будущего воспитателя к формированию речевой компетентности дошкольника в процессе различных режимных моментов в ДОУ

В статье раскрыто значение речевой работы с детьми в развивающей среде дошкольного учебного заведения. Представлена специфика подготовки будущих воспитателей к формированию речевой компетентности дошкольников в процессе различных режимных моментов в дошкольном учебном заведении. Представлена характеристика учебных курсов „Методика развития родного языка с методикой выразительного чтения”, „Методическое руководство работой по формированию речевой компетентности дошкольников” и „Методика преподавания дисциплин лингво-дидактического цикла”, в процессе овладения которых осуществляется подготовка будущего специалиста дошкольного звена образования.

Ключевые слова: речевая компетентность, методическое руководство, дисциплины лингво-дидактического цикла, общение, речевое развитие, обучение языку.

Atroshchenko T. O. Preparation of Future Educators to the Formation of Speech Competence Preschooler in Various Regime Moments in Preschool Educational Institution

The paper reveals the importance of voice work with children in developing pre-school environment. Presented specific training future teachers in the formation of speech competence of preschool children in the various regime moments in pre-school. The characteristics of the course „Methodology of the native language to the method of expressive reading”, „guide the process for the formation of speech competence of preschool children” and „Methods of teaching subjects linguistic and didactic cycle”, in which the process of mastering the preparation of the future expert-level pre-school education.

Key words: speech expertise, guidance, discipline, linguistic and didactic cycle, communication, language development, language training.

Стаття надійшла до редакції 18.12.2012 р.

Прийнято до друку 26.04.2013 р.

Рецензент – к. п. н., доц. Пинзеник О. М.